

Křesťanská antropologie

z pohledu pravoslavné nauky
(výťah z knih)

Autor: Jaroslav Fogl
Datum: 18. 5. 2007

Obsah

OBSAH.....	2
1. STVOŘENÍ ČLOVĚKA.....	3
1.1. BIBLICKÝ POPIS STVOŘENÍ ČLOVĚKA.....	3
1.2. ČLOVĚK STVOŘEN JAKO BOŽÍ OBRAZ.....	4
2. KŘESŤANSKÁ ANTROPOLOGIE.....	7
2.1. VÝCHODISKA KŘESŤANSKÉ ANTROPOLOGIE VE VÝCHODNÍCH CÍRKVÍCH.....	7
2.2. POSLÁNÍ ČLOVĚKA - SJEDNOCOVÁNÍ S BOHEM.....	9
2.3. SHRNUŤÍ TEOLOGICKÉ ANTROPOLOGIE Z POHLEDU PRAVOSLAVNÉ NAUKY.....	11
3. HRÍCH A OBNOVA ČLOVĚKA.....	15
3.1. PRVOTNÍ HRÍCH.....	15
3.2. HRÍCH, JEHO PŘÍČINY A NÁSLEDKY.....	17
LITERATURA.....	23

1. Stvoření člověka¹

1.1. *Biblický popis stvoření člověka*

- »I stvořil Bůh člověka podle obrazu Svého, podle obrazu Božího stvořil ho, muže a ženu stvořil je.« Tak se odhaluje tajemství jednotného i množného čísla v Bohu: osobní princip v Bohu vyžaduje, aby jediná přirozenost (natura) byla vyjádřena odlišností Osob, tak musí být i v člověku, učiněném podle Božího obrazu. Lidská přirozenost nemůže být determinována monádou, vyžaduje nikoliv osamělost, nýbrž společenství. Je to dobro v odlišení lásky.
- Lidská láska by však nebyla proniknuta takovým steskem po ráji, kdyby v ní nebylo zůstalo rozpomínání se na prvopočáteční stvořitelský stav, kdy »druhy« i celý svět byl poznáván zevnitř, a proto neexistovala smrt.
- »A viděl Bůh všechno, co učinil, a hle, (bylo) velmi dobré«, - opakované požehnání, které ovšem připodobňuje člověka k ostatním pozemským existencím, jež se rovněž objevily šestého dne.
- Hle, po vyprávění o stvoření světa v 1. kapitole knihy Stvoření se objevuje v 2. kapitole vyprávění nové. Průběh aktu stvoření je zde podán úplně jinými termíny.
- Nuže, jestliže první vyprávění asimiluje člověka s jinými pozemskými bytostmi v jednom společném požehnání a podtrhuje antropologickou jednotu v perspektivě přírody, pak druhé přesně určuje člověkovo místo. Je zde skutečně podána jiná perspektiva: člověk stojí před námi nejen jako vrchol stvoření, nýbrž jako sám jeho princip. Ze samotného začátku se dovídáme, že ještě nebyly rostliny, protože nebyl stvořen člověk: nebylo člověka na obdělávání země. Poté se podrobně vykládá o stvoření člověka: »A učinil Pán Bůh člověka z prachu země, a vdechl v tvář jeho dech života, a člověk se stal duší živou.« To znamená - jak zdůrazňují Otcové — člověk byl vymodelován Samým Bohem, Jeho rukama, nejen vyvolán pouhým Jeho Slovem (což nás opět přivádí k »úradku« z prvního vyprávění, neboť Syn a Duch jsou »dvě ruce Boží« podle slov sv. Ireneje Lyonského), a dech Samého Boha přeměňuje tuto hlinu na »duši živou«. Někteří chápali tuto »duši živou« jako lidskou duchovnost a tudíž viděli v našem intelektu jistou Božskou emanaci. Avšak kdyby byla naše duše nestvořená, byli bychom Samým Bohem, byť jen obtíženi zemským prachem, a všechno stvoření by bylo pouhou iluzorní hrou.
- Jestliže se člověk stal živým tehdy, když v něho Bůh vdechl dech života, pak k tomu došlo proto, jelikož milost Ducha Svatého je pravý počátek naší existence. (Pokud jde o blízkost

¹ Celá kapitola je výtahem z: LOSSKY, Vladimír. *Dogmatická teologie*. kap. 2.4. Stvoření: kosmický řád - 2.5. Obraz a podobenství. Překl. Pavel Aleš. 2. upr. vyd. Praha: Pravoslavné vydavatelství, 1994. [cit. 18-05-2007] Dostupné na WWW: <<http://www.orthodoxia.cz/theolog/losskij.htm>>

pojmu »dech« — »nozdry«, tu jestliže dech Boží je dechem člověka, pak toto sblížení pojmů je založeno na konkrétní symbolice biblické kosmologie a to vůbec není pouhá metafora, nýbrž reálná analogie, které je ještě dnes užíváno v pravoslavné askesi.)

- Zvířecí svět se v tomto druhém vyprávění objevuje až po člověku a v souvztažnosti k němu proto, aby člověk nebyl už sám, nýbrž aby při něm byl »pomocník, který má k němu vztah«. Adam dává jména zvířatům, která Bůh k němu přivádí, protože Bůh stvořil svět proto, aby jej člověk zdokonaloval. A člověk zevnitř poznává zvířecí bytosti, proniká do jejich tajemství, vládne jejich bohatstvím.
- V tomto druhém vyprávění o stvoření člověka je tedy člověk hypostasí pozemského kosmu a pozemská příroda je pokračováním jeho těla.
- Příroda, nebo zvířena však nemohla být »pomocníkem, podobným jemu«. Tehdy Bůh uvedl na člověka extatický spánek a z nejskrytější hlubiny jeho přirozenosti (ze symbolického »žebra« blízkého srdci) stvořil On ženu a přivedl ji k muži, a muž poznal v Evě bytost sobě »jednobytou« — »kost z jeho kosti a tělo z jeho těla«.
- Svatí Otcové sblížují vycházení Svatého Ducha s tím, co nazývají »vyjitím« Evy, jež je jiná než Adam, a přece má s ním jednu podstatu. Jednota přirozenosti a pluralita osob už nám mnoho napovídá o tajemstvích novozákonních.
- Tak jako Duch není nižší než Ten, z něhož vychází, tak ani žena není nižší než muž, poněvadž láska vyžaduje rovnost. A jenom láska mohla být pramenem onoho prvotně stvořeného rozdělení, z něhož jako z pramene plyne celá, tolik rozličná jednota lidského rodu.

1.2. Člověk stvořen jako Boží obraz

- Člověk je právě tak jako Bůh bytost osobní, a nikoliv slepá příroda. V tom tkví charakter božského obrazu v něm.
- Zde už nikoliv člověk získává spásu od kosmu, nýbrž kosmos od člověka, protože člověk je hypostase veškerého kosmu, jenž participuje na jeho přirozenosti. I země dostává vlastní osobnostní hypostasní smysl v člověku. Člověk znamená pro kosmos naději, naději na milost a sjednocení s Bohem. Ale v člověku tkví pro kosmos také nebezpečí nezdaru a ztráty. »Stvoření toužebně vyhlíží, očekává zjevení synů Božích,« píše sv. apoštol Pavel. A skutečně »stvoření se podřídilo ne dobrovolně, nýbrž z vůle toho, který si je podrobil, v naději, že i samo stvoření bude osvobozeno z otroctví porušení hniloby (tlení) a uvedeno do svobody a slávy dítek Božích« (Řím 8, 19-21) . Stvoření bylo z viny člověka podmaněno nepořádku a smrti a právě od něho, člověka, který se stal z milosti Synem Božím, očekává své osvobození.

- Tato antropokosmická vazba se uskutečňuje tehdy, když se uskutečňuje spojení obrazu člověka s jeho Prvoobrazem, Bohem, neboť lidská osobnost nemůže, aniž podlehne rozpadu, pretendovat na to, aby opanovala svou přirozenost, tj. právě svou kvalitu mikrokosmu ve světě.
- Jsme proto za svět zodpovědni. My je to slovo, my je ten logos, který se jím vyslovuje, a jen na nás záleží, zda se rouhá, nebo modlí. Jedině skrze nás kosmos jako pokračování našeho těla může přijmout milost. Vždyť nejen duše, nýbrž i tělo člověka je stvořeno podle Božího obrazu. »Společně byly duše i tělo stvořeny k obrazu Božímu,« píše sv. Řehoř Palama.
- Být »podle Božího obrazu« znamená podle závěrečné analýzy Otců »být bytostí osobní«, tj. bytostí svobodnou, zodpovědnou. Mohli bychom se tázat, proč tedy Bůh učinil člověka svobodným a zodpovědným? Jedině proto, že ho chtěl obdarovat povoláním nejvysostnějším: zbožštěním, theosí. Povolává člověka k tomu, aby se ve směřování, tak nekonečném, jako je nekonečný Sám Bůh, stal skrze milost tím, čím je Bůh Svou přirozeností. Ale tato výzva vyžaduje svobodnou odpověď. Bůh chce, aby tento vzlet byl vzletem lásky. Obecenství bez lásky by bylo mechanické, avšak láska předpokládá svobodu, možnost vybrat si, možnost odmítnout.
- Máme-li být tím, čím má být, kdo miluje Boha, musíme připustit možnost opačného. Musíme připustit možnost vzpoury. Pouze svobodný odpor dává smysl souhlasu. Láska, kterou chce Bůh, není fyzické magnetizování, nýbrž živé vzájemné napětí protikladů. Tato svoboda je od Boha. Svoboda je pečeť naší participace na Božství, svoboda je nejdokonalejší výtvar Boží, svoboda je vrcholné Stvořitelovo dílo.
- Osobní bytost je schopna milovat někoho víc než svou vlastní přirozenost, více než svůj vlastní život. Z toho plyne, že osobnost, onen obraz Boží v člověku, je svoboda člověka ve vztahu k vlastní přirozenosti.
- Bůh činí bytosti, které se jako On — připomeňme si opět Božský Úradek biblické knihy Stvoření — mohou rozhodovat a vybírat. Avšak tyto bytosti mohou činit rozhodnutí namířená i proti Bohu.
- Bůh skutečně vyvolává k životu »druhého«: osobní bytost, schopnou zřít se Toho, jenž ji učinil. Vrchol Boží všemohoucnosti skrývá v sobě snad jakoby bezmocnost Boha, jakési Božské riziko. Osobnost je nejvyšším Božím stvořením právě proto, že Bůh do ní vkládá schopnost lásky, a tudíž i odmítnutí. Bůh své nejdokonalejší stvoření otvírá riziku věčné záhuby vlastně právě proto, aby se stalo nejdokonalejším.
- Proto, jak tvrdí Otcové, člověk musí projít zkouškou, (peira), aby dosáhl vědomí své svobody, vědomí té svobodné lásky, kterou od něho očekává Bůh.

- Bůh se stává bezmocným před lidskou svobodou. Nemůže vůči ní uplatňovat násilí, protože vyšla z jeho všemohoucnosti. Člověk byl stvořen jedině vůlí Boží, ale pouze vůlí Boží nemůže být zbožštěn. Jediná vůle působí ve stvoření, ale dvě — v theosi. Jedna vůle k vytvoření obrazu, avšak dvě k tomu, aby se »obraz« stal »podobenstvím«. Láska Boží k člověku je tak veliká, že tato láska nemůže přinucovat, neboť není lásky bez úcty. Božská vůle bude vždycky pokořovaná blouděním, vybočením, ba i vzpourami vůle lidské, aby ji přivedla k svobodnému souhlasu. Taková je Boží Prozřetelnost. A klasický obraz pedagoga se bude zdát slabým každému, kdo pocítil v Bohu žebráka, který prosí o dar lásky, který čeká u dveří duše a nikdy se nepokusí dveře vylomit.

2. Křesťanská antropologie

2.1. *Východiska křesťanské antropologie ve východních církvích*

- Na východě převládajícím pohledem na člověka se zakládá na termínu „účast“ na Božím životě (Bohu jako takovém). Člověk je stvořen ne jako autonomní a nezávislé bytí – po přirozenosti je totiž opravdu taková jen natolik, nakolik existuje a žije „v Bohu“ nebo „v milosti. Milost v důsledku člověku umožňuje jeho přirozený rozvoj. To je také důvodem, když užíváme termínů byzantských autorů, proč slova „přirozenost“ a „milost“ mají zcela jiný smysl než v západní terminologii. Místo aby byly v přímé opozici, termíny „přirozenost“ a „milost“ vyjadřují v byzantské terminologii dynamický, živý a nezbytný vztah mezi Bohem a člověkem, neshodný v závislosti na jejich vlastní přirozenosti, ale mezi sebou jsou ve společenství skrze Boží energii (~ lásku) nebo milost (blahodat). Člověk je přece střed stvoření, „mikrokosmos“ i jeho svobodné rozhodnutí a směřování bude určující pro konečný osud veškerenstva (stvoření).²
- Podle Maxima Izpovedníka, když Bůh stvořil člověka, daroval mu ze své vlastní přirozenosti, 4 vlastnosti: bytí, věčnost, dobrotu a moudrost. Z těchto 4 Božských vlastností první dvě náležejí samotné existenci člověka a druhé dvě jsou pouze nabídnuty k dobrovolnému zvolení, jež se zakládají na přirozené náklonnosti.³
- Myšlenka, že „účast“ v Bohu (na Božském životě) je vlastní lidské privilegium, v řecké patristické tradici je vyjádřena různými způsoby, avšak vždy důsledně. Sv. Irenej píše například, že člověk je sestaven ze tří složek: těla, duše i Ducha svatého. Kde se bere tento názor? Připomeňme si, že pro východní teologii jsou důležité projevy určité věci ne podstata věci.⁴
- Proto se ve východní teologii usadil názor, že člověk není autonomní bytí, ale jeho opravdové lidství se realizuje pouze tehdy, když žije „v Bohu“ a má božské kvality. Sv. Maxim Izpovedník v této souvislosti říká, že člověk je pozván, aby rostl v božském životě. Božský život je totiž darem, ale i úkolem, který je třeba splnit skrze svobodné lidské úsilí. Proto i cílem člověka je jeho dynamický rozvoj - „připodobňování“ („homoiosis“; „υποδοβιαване“; „likeness“) se svému počátku – Bohu, kde velmi důležitou roli hraje právě ona důležitá lidská svoboda.⁵

² Zpracováno podle MEYENDORFF, J. *Byzantine Theology* v bulharském překladu s názvem: *Vizantijsko bogoslovie*. s. 176.

³ *Tamtéž*

⁴ *Tamtéž*, s. 177.

⁵ *Tamtéž*

- Řehoř Palama to vyjádřil následovně: „Adam před pádem, měl „opravdovou (zcela) svobodnou důstojnost“. Proto ani nemůže být v opozici milost a svoboda. Protože účast člověka na božských kvalitách, na milostech, které jsou součástí jeho přirozenosti i které jej zcela dělají člověkem, nijak neumenšují jeho svobodu, ani neohraničují jeho nezbytnost, aby se stal plně sám sebou skrze vlastní úsilí. Tato jeho účast spíše zajišťuje onu spolupráci, nebo synergii (součinnost, vztah) mezi Božskou vůlí a lidským rozhodnutím, která činí růst „ze slávy ke slávě“ možným, jako i připodobnění se člověka božské přirozenosti, kvůli níž byl stvořen.⁶
- Avšak člověk je „otevřené bytí“, z přirozenosti mající Božskou „jiskru“, nasměrovaný k svému vlastnímu rozvoji v Bohu. S tímto souvisí i teorie poznávání Boha člověkem.
 - Západní teologie říká v otázce poznávání Boha ve své konstituci *Gaudium et spes* II. vatikánského koncilu: „*Člověk vždycky hledal a nacházel hlubší pravdu; jeho inteligence není omezena pouze na smyslové jevy, nýbrž je schopna s opravdovou jistotou postihnout rozumové jádro skutečnosti, i když je následkem hříchu zčásti zatemněna a oslabena. Rozumová přirozenost lidské osoby se však zdokonaluje a má zdokonalovat moudrostí... Darem Ducha svatého člověk dospívá vírou k poznání a vnitřnímu přijetí Boží vůle.*“⁷
 - Východní teologie, s jejím velmi významným teologem sv. Řehořem Palamou, zastává jiný proud. Ten tvrdí, že Boha nelze poznat pouze na základě našeho intelektu, ale skrze svůj vztah k Bohu (své společenství s Bohem). Pouze toto niterné společenství umožňuje přirozené poznání i zkušenost se svým počátkem – Bohem. A toto přirozené poznání je možné, neboť člověk má přirozenou vlastnost překonat sama sebe a dosáhnout božského, tedy nebýt autonomním bytím, ale „otevřeným nahoru“ obrazem (eikon) Božím, tedy že člověk přirozeně touží po společenství s Bohem, skrze níž (tuto touhu) Jej odkrývá, poznává a identifikuje se s ním (teosis). Účast na Božím životě (teosis) tedy neoznačuje pouhé intelektuální poznání (i to je důležité), ale i celé lidské bytí, přetvořeno milostí s níž svobodně spolupracuje skrze úsilí vůle i rozumu.⁸

⁶ Tedy, aby se přes svůj život natolik zdokonaloval, tedy připodobňoval Bohu, že bude opět **jako** Bůh, tedy podobný Bohu – v jeho lásce, vztahu, energii apod. - pozn. autor; pro srov. MEYENDORFF, J. *Byzantine Theology* v bulharském překladu s názvem: *Vizantijsko bogoslovie*. s. 176.

⁷ GS 15

⁸ Je důležité nuanci mezi západem a východem chápat v onom vztahu, sjednocení, teosis, které západní církev nebere v potaz. Víra na západě vychází z intelektuálního poznání, které je osvíceno Duchem svatým a toto osvícení se stává pro člověka darem na jehož základě uvěří, kdežto na východě též vnímají důležitost intelektu, ale ví, že víra též vychází ze vztahu, ze společenství, které vytvářím s Bohem. Do každé lidské přirozenosti je vložena přirozená touha po Bohu obsažená ve vlastnosti překonání sama sebe a dosažení božského ~ dokonalosti apod., tedy stát se podobným Bohu (eikon tou Theou) – pozn.. autor; srov. MEYENDORFF, J. *Byzantine Theology* v bulharském překladu s názvem: *Vizantijsko bogoslovie*. s. 178-179.

2.2. Poslání člověka - sjednocování s Bohem⁹

- Poslání, jímž je pověřen člověk, vyličil s mimořádnou silou a plností sv. Maxim Vyznavač. V Maximově podání protějškem postupného »dělení«, které probíhalo v procesu tvoření, se stává proces »spojování« anebo syntéz, konaný člověkem díky »synergii« svobody a milosti.
- Základní rozdělení, na němž spočívá celá realita stvořeného bytí, znamená protiklad Boha a celého souhrnu stvořeného světa, znamená rozdělení na stvořené a nestvořené.
- Stvořená příroda se dále dělí na nebeskou a zemskou, na to, co je postižitelné rozumovou kontemplací, a co smysly. Ve světě smyslovém se nebe odděluje od země. Na jejím povrchu byl oddělen ráj. Posléze pak v ráji bydlící člověk je rozdělen na dva póly: mužský a ženský.
- Adam měl toto rozdělení překonat uvědomělou činností. Měl v sobě sjednotit celou komplexnost stvořeného kosmu a společně s ním dosáhnout zbožštění. Především však měl čistým životem, svazkem absolutnějším, než je vnější spojení pohlaví, překonat, »integrovat« jejich rozdělení v takové čistotě, která by byla celostností dokonalou. V druhé fázi měl pak láskou k Bohu, která by ho osvobodila od všeho a současně objímala všechno, sjednotit ráj s ostatním pozemským kosmem. Tím, že by nesl ráj v sobě, proměnil by v ráj celou zemi. Za třetí pak by nad prostorem zvítězil jeho duch a také jeho tělo sjednocením celého komplexu smyslového světa: země s nebeskou klenbou. V následující etapě měl Adam proniknout v nebeský kosmos, žít životem andělů, osvojit si jejich chápání a spojit v sobě svět rozumově kontemplativní se světem smyslovým. A konečně by kosmický Adam, když by byl sebe svěřil nenávratně Bohu, odevzdal jemu všechno Jeho stvoření a získal by od Něho ve vzájemném obecenství lásky — ovšem milostí - všechno, čím Bůh je podle své přirozenosti. Tak by se uskutečnila theose člověka překonáním prvotního rozdělení na stvořené a nestvořené a skrze člověka i celého kosmu.
- V důsledku hříšného pádu se však člověk octl níž, než naznačoval jeho úkol. Boží plán se však nezměnil. Adamovo poslání splnil Nebeský Adam - Kristus. Přitom se však On nestal zástupcem místo člověka, neboť bezmezná láska Boží nemůže nahradit sebou souhlas lidské svobody. Dává však člověku možnost, aby uskutečnil své dílo. Znovu otvírá cestu k theosi, k oné nejvyšší syntéze Boha a stvořeného světa, jež se uskutečňuje skrze člověka, syntéze, která je podstatou celé křesťanské antropologie. Z toho vyplývá, že měl-li se po hříšném pádu člověk stát Bohem, bylo nutno, aby se Bůh stal člověkem. Bylo nutno, aby Druhý Adam překonal všechna rozdělení »starého stvoření« a aby nastolil »stvoření nové«. Skutečně Kristus svým narozením z Panny překonal rozdělení pohlaví a odhalil dvě cesty k vykoupení

⁹ Celá kapitola je výtahem z: LOSSKY, Vladimír. *Dogmatická teologie*. kap. 2.6. Křesťanská antropologie. Překl. Pavel Aleš. 2. upr. vyd. Praha: Pravoslavné vydavatelství, 1994. [cit. 18-05-2007] Dostupné na WWW: <<http://www.orthodoxia.cz/theolog/losskij.htm>>

»erosu«. Jsou to cesty, jež se spojily v jedné lidské osobnosti — Marii, Panně a Matce. Je to cesta křesťanského manželství a cesta mnišství. Na kříži Kristus sjednotil celý souhrn zemského kosmu s rájem, neboť poté, co dovolil smrti, aby do Něho pronikla, aby ji mohl zničit dotykem svého Božství, naplnilo se i nejtemnější místo na zemi zářícím světlem. Už více neexistuje místo prokleté. Po Vzkříšení samo Kristovo tělo, překonavši prostorová omezení, spojuje v sobě nebe a zemi v celostnosti všeho smyslového světa. Svým Vstoupením na nebe spojuje Kristus svět nebeský a svět pozemský, andělské sbory s lidským rodem. A posléze, když povznesl lidskou přirozenost až nad andělské řády a usedl po pravici Otce, uvádí lidství jako první plod kosmické theose v Samotnou Trojici.

- Tuto plnost přirozenosti, jež byla dána Adamovi, můžeme tudíž znovu získat pouze v Kristu — Druhém Adamovi.
- Ve skutečnosti nejen dělba pohlaví, nýbrž vůbec všechna rozdělení stvořeného světa získala po hříšném pádu povahu rozloučení a smrti. I lidská láska, vášnivá touha milujících se po absolutnu, v samé fatálnosti svého nezdaru nikdy nepřestane skrývat tísnivý stesk po ráji, touhu, z níž se rodí heroismus a umění. Rajská sexualita, plně vnitřně jednobytostná, se svým zázračným »rozmnožováním«, jež mělo všechno zaplnit a ovšem nevyžadovalo ani plurality, ani smrti, je nám téměř úplně neznámá. Neboť hřích zobjektivizoval těla (»viděli« — Adam a Eva — »že jsou nazí«) a změnil dvě první lidské osobnosti ve dvě odlišné přirozenosti, ve dvě individua, mezi nimiž existují vnější vztahy. Avšak nové stvoření v Kristu, Druhém Adamovi, odhaluje před námi částečně hloubkový smysl onoho rozdělení, v němž nepochybně nebylo nic »přidaného«. Mariologie, láska Krista a Církve i tajemství manželského sňatku vrhají světlo na plnost, jež vznikla stvořením ženy. Avšak tuto plnost my vidíme jenom zčásti, snad jenom v jedinečné osobnosti Přesvaté Panny, protože (v nás) setrvává podmíněnost hříšnému stavu po pádu. K tomu, abychom splnili své lidské poslání, se od nás žádá nejenom čistota manželství, která pozvedá člověka, nýbrž také a snad především povznášející celost a moudrost mnišské čistoty.
- »Bůh neučinil smrt« — říká kniha Moudrosti. Adamova přirozenost, citlivá na podněty a bohatá na možnosti, mohla se neustále sytit milostí a natolik se milostí proměňovat, až by se octla ve stavu, v němž by byla schopna přemoci všechna nebezpečí stárnutí a smrti. Možnosti smrtelnosti existovaly, ale existovaly proto, aby člověk mohl způsobit, že se stanou nemožnými. Taková byla zkouška Adamovy svobody. Strom života, který rostl uprostřed ráje, a jeho ovoce nesmrtelnosti dávaly tedy jistou možnost. Taková je v naší křesťanské církevní

skutečnosti Eucharistie, která nás duchovně i tělesně léčí, nasycuje a posiluje. Je třeba abychom přijímali za pokrm Boha, abychom ve svobodě dosáhli theose. A právě toto osobní úsilí nedokázal uskutečnit Adam.

- Ani poznání obecně, ani poznání dobra zvláště samo o sobě není zlo. Avšak samotné toto rozlišování předpokládá nižší existenciální úroveň, stav hříšného pádu. V našem stavu hříšnosti jsme samozřejmě nuceni rozeznávat dobro a zlo, abychom konali první a uvarovali se druhého. Avšak Adamovi v ráji toto poznání nebylo k užitku. Sama existence zla předpokládá vědomé vzdálení se od Boha, zřeknutí se Boha. Dokud Adam setrval v obecnství s Bohem a plnil Jeho vůli, dokud se sytil pokrmem Jeho přítomnosti, takovéto rozlišování užitečné nebylo.
- Proto se tudíž Boží zákaz vztahoval nejenom k poznání dobra a zla (jelikož zlo neexistovalo, anebo existovalo pouze jako riziko, že Adam poruší zákaz), nýbrž spíše k dobrovolné zkoušce, určené k tomu, aby se svoboda prvního člověka stala svobodou uvědomělou. Adam musel vykročit z dětské neuvědomělosti, a to tím, že se se z lásky rozhodl pro poslušnost Bohu. Zákaz nebyl svévolí. Vždyť láska k Bohu, kdyby byl člověk dal k ní dobrovolně souhlas, byla by musela jeho celého obejmout a tím skrze něho celý kosmos učinit schopným, aby jej proniklo působení milosti.

2.3. *Shrnutí teologické antropologie z pohledu pravoslavné nauky*¹⁰

- Podľa proroka Mojžiša Boh tvorí človeka v závere svojho stvoriteľského aktu (srov. Gen 1, 26-28).
- Otcovia Cirkvi nikdy nevysvetľujú otázky antropológie vyčerpávajúco. Jednako ich teológia človeka vychádza z "obrazu a podoby".
- Ak chceme mať jasnú predstavu o danej problematike, nesmieme zabúdať ani na "hlas púšte", ktorý reprezentuje experimentálny pohľad askétov na človeka. Vo svojej podstate je to praktická antropológia, ktorá nás bezprostredne informuje o tom, ako viesť neviditeľnú "obranu" proti zlu. V dielach takých otcov Cirkvi, akými boli svätý Maxim Vyznavač, svätý Simeon Nový Teológ i v dielach iných sa zachovalo nesmierne bohatstvo mystickej kontemplácie. V nich ide o človeka a jeho vzťah k Bohu.
- Na veľkosť človeka ukazuje to, že bol stvorený na obraz a podobu Božiu. Vďaka tomu človek vychádza z "Božích rúk" ako bytosť žijúca. Boh stvoril človeka svätého, bezhrišného a nesmrteľného. Toto všetko činí človeka silne túžiaceho po svojom Stvoriteľovi. Keď Boh

¹⁰ Celá kapitola je výtahem z: BELEJKANIČ, I. *Pravoslávne dogmatické bohoslovie*. s. 82-89.

ukončil stvorenie človeka, konštatoval: "I se dobro zilo (A hľa, bolo to veľmi dobré)" (Gen 1, 31).

- Na veľkosť človeka poukazuje aj svätý apoštol Pavol v liste k Rimanom, v ktorom chápe človeka ako dieťa Božie (Rim 8, 14-17).
- Aký bol stvorený prvý človek, vysvetľuje svätý Gregor Nisský: "Naša prirodzenosť bola pôvodne stvorená Bohom ako nejaká nádoba, spôsobilá k prijímaniu dokonalosti" (Na pohrebe Pulchérie).
- Niet pochybností o tom, že rozum prvého stvoreného človeka bol čistý, jasný, a teda spôsobilý k hlbokému poznaniu, avšak tento rozum a poznanie človeka ako Bohom stvorenej bytosti neboli absolútne, ale ohraničené. Bolo potrebné, aby sa prví ľudia zdokonaľovali. Proces zdokonaľovania chápe východná pravoslávna teológia ako duchovný rast, ktorý vrcholí v theosise – zbožštení.
- Z výkladu proroka Mojžiša o spôsobe stvorenia človeka vidíme, že Trojjediný Boh stvoril prvého človeka podľa svojho obrazu ako praotca ľudského pokolenia. Telo vzal zo zeme, čím je v človeku zastúpený hmotný svet. Vdýchol do neho dych života, čo znamená, že je v ňom zastúpený aj svet duchovný. Tým, že človek patrí dušou k svetu duchovnému a telom k svetu hmotnému, materiálnemu, podľa slov svätého Jána Damaského je mikrokozmom v makrokozme. Svoje tvrdenie odôvodňuje tým, že v človeku je v malom obsiahnutý celý svet.
- Svätý Gregor Teológ o človeku konštatuje, že Boh, ktorého želaním bolo zjaviť bohatstvo svojej dobrotivosti, sa rozhodol stvoriť jednu bytosť živú z obojich, to jest tak z viditeľnej ako aj neviditeľnej prírody, a stvoril človeka tak, že telo stvoril už zo stvorenej hmoty, do ktorej vdýchol svoj dych, čo sa nazýva rozumnou dušou a obrazom Božím, stvoril akýsi iný svet v malom (mikrokozmos).
- Takto stvorený človek prejavuje tajomnú jednotu hmoty a ducha. Východná pravoslávna teológia v súvislosti s "obrazom a podobou" Božou v človeku sa nesnažila deliť človeka s cieľom zmenšiť dôležitosť tela. Nedovoľuje jej to samotný akt vtelenia Syna Božieho, kedy Logos, Slovo, prijíma, vhypostázuje nielen dušu, ale aj telo.
- Pri vysvetľovaní tejto otázky východní pravoslávni otcovia Cirkvi zdôrazňovali, že človek je čímsi neopakovateľným. Svätý Gregor Nisský upozorňuje, že človek je obrazom - ikonou, a ako taký je mikrotheos (malý boh).
- Pre obraz Boží v človeku v zmysle starozákonnom je použitý symbol srdca (por. Jer 17, 9-10). Asketickí otcovia hovoria, aby sme vstúpili do seba a tam nájdeme Boha a Kráľovstvo. "Srdce" je teda centrom, ktoré mení a preniká celého človeka, ale samotné je ukryté v najhlbšej tajomnosti. "Srdce" vlastne vyjadruje nevysloviteľnú hĺbku skrytého človeka. Preto

ukrytému Bohu zodpovedá ukrytý človek a apofatickej teológii zodpovedá apofatická antropológia.

- Osobou v pravom slova zmysle je len Boh a človek ako ľudská osoba je iba Jeho obrazom. Tajomstvo osoby je plne závislé od Boha. Podľa Skutkov apoštolských: "O nem bo živem i dvižemsja i jesmy... (Lebo veď v ňom žijeme, hýbeme sa a sme...)" (Sk 17, 28). Čiže celý náš život plynie v Bohu.
- Svätý Bazil Veľký vysvetľuje, akým stvorením je človek. "Človek je stvorením," píše, "ktoré dostalo príkaz stať sa bohom" (De ambiguis, P.G. XCI, 1308 B). Preto z tohto aspektu musíme posudzovať aj bezhriešnosť prvých ľudí. Nebol to stav v zmysle absolútnom, ale relatívnom. Úplne závisel od slobodnej vôle človeka. Inými slovami povedané: "Človek mohol nehrešiť, ale nie nemohol hrešiť."
- Svätý Ján Damaský o tom píše, že podľa prirodzenosti Boh stvoril človeka bezhriešneho a podľa vôle slobodného. Bezhriešneho nie v tom zmysle, že nemohol prijať hriech. Lebo jedine Boh je nedostupný hriechu. Ale v tom zmysle, že prvý človek mal možnosť hriechu vo svojej slobodnej vôli. Človek sa mohol buď zdokonaľiť v dobre, alebo prejsť na stranu zlého.
- Človek je slobodný preto, že je obrazom Božej slobody a vlastne z toho dôvodu má možnosť výberu. Sloboda človeka sa biblicky chápe ako možnosť výberu. To, že Boh stvoril prvého človeka slobodného, ešte neznamená, že človek bol stvorený ako bytosť autonómna, čiže samodostačujúca. Jeho bytosť je autentická natoľko, nakoľko je blízko k Bohu, nakoľko sa nachádza v láske, lebo len láska umožňuje človeku prirodzený rozvoj.
- Podľa svätého Maxima Vyznavača Boh, keď stvoril človeka, udelil mu štyri zo svojich vlastností: existenciu, večnosť, dobrotu a múdrosť. Prvé dve sú v samotnej podstate človeka, tretia a štvrtá mu boli len prisľúbené a ich prijatie či neprijatie závisí od ľudskej slobodnej vôle.
- Boh nestvoril prvého človeka ako nejaké statické (bez nutnosti vývoja v dobre) bytie. Prvým ľuďom bolo prikázané, aby nejedli zo stromu poznania dobra a zla (vid' Gen 2, 17) a tak sa zdokonaľovali cestou poslušnosti. Ani prirodzená účasť na Božskom živote, k čomu je človek povolaný, nie je čímsi statickým. Veď človek je povolaný k rastu. Božský život je Božím darom, ale zároveň aj úlohou, ktorú by mal človek slobodne a dobrovoľne splniť. Aby človek mohol rozvíjať svoje duchovné sily zdokonaľovaním sa v Božom dobre, Boh mu prikázal nejest' zo stromu poznania dobra a zla (srov. Gen 2,16-17).
- Boh dal Adamovi v raji toto prikázanie, aby mu ukázal, že v živote človeka je veľmi dôležité dobrovoľné a úplné podriadenie sa Stvoriteľovi. Človek môže duchovne rásť a zdokonaľovať sa len vtedy, ak sa bude svojou vôľou slobodne a dobrovoľne podriaďovať

Božej vôli. Že táto skutočnosť má pre človeka rozhodujúci význam, ukazuje Boh aj tým, že porušenie tohto prikázania spôsobí smrť. Toto je vyjadrené oním príkazem lásky: „ *miluj Hospodina, Boha svého, z celého svého srdca, z celé své mysli a z celé své síly!*“ *Druhé pak je toto: `Miluj bližního svého jako sám sebe!`“* (Mk 12,30-31)

- V tomto pomerne malom zákaze bola vyjadrená celá Božia vôľa o ľudskom prebývaní v raji. Tým, že prví ľudia žili v raji, nachádzali sa v bezprostrednom spoločenstve s Bohom a žili v harmonickej jednote s okolitou prírodou. Bezprostredné spoločenstvo s Bohom zaručovalo prvým ľuďom nesmrteľnosť.
- Človek ako stvorená bytosť bol podľa svojej prirodzenosti smrteľný. Avšak ak by zostal v Božom dobre, bol by blahodaťou Božou zostal nesmrteľný. To znamená, že človek bol "predurčený" k nesmrteľnosti, ktorú mohol dosiahnuť jedine poslušnosťou Bohu.
- Život človeka je teda úplne závislý na Bohu. Skutočný život človeka závisí od spoločenstva s Bohom. Musí byť spojený s Božím dobrom. Akonáhle človek pretrhne kontakty s Bohom, končí sa jeho skutočný život.
- Z uvedených dôvodov zdôrazňovanie synergizmu v pravoslávnej teológii má svoje opodstatnenie a zmysel, lebo prví ľudia mohli dosiahnuť cieľ len pod podmienkou, že sa slobodne rozhodnú žiť v spoločenstve s Bohom. Slobodná ľudská osobnosť sa mala slobodne otvoriť na prijatie lásky. Medzi Bohom a človekom malo dôjsť k najväčšiemu "milovať a byť milovaný". Tento stav človek nemohol dosiahnuť bez blahodate Svätého Ducha. Pôsobením Svätého Ducha sa na človeka nevyvíja nijaký nátlak. Boh miloval prvých ľudí bez zásluhy, zdarma. Na druhej strane však plne rešpektoval slobodnú vôľu človeka. Nechcel jednotu s človekom "za každú cenu".

3. Hřích a obnova člověka

3.1. Prvotní hřích¹¹

- Jak objasnit přítomnost zla ve světě, který je stvořen Bohem, jestliže podle našeho pojetí stvoření ve vlastní podstatě je dobré? I když bereme vážně člověku darovanou svobodu, která spočívá v možnosti protivit se Božímu plánu, nemůžeme si neklást otázku: co je to zlo?
 - Avšak otázka je položena nesprávně, protože se jí předpokládá, že zlo je »něco«. Při takovém východisku jsme potom ochotni považovat zlo za nějakou substanci, za nějaký »zlý princip«. Dualistické prvky se neustále snažily proniknout do křesťanství a zejména do mnišského života. Avšak pro pravoslavné myšlení je taková představa lží. Bůh nemá protihráče. Nelze předpokládat existenci nějakých přirozeností, které by Bohu byly cizí.
 - Otcové chápali zlo skutečně jako »ne — dostatek«, špatnost, nedokonalost, nikoliv jako nějakou podstatu, nýbrž jako to, co podstatě chybí k dokonalosti. Zlo tedy neexistuje, zlo je pouhou ztrátou bytí.
 - Problém zla, jak na to pozoruhodně přesně upozornil o. Louis Bouyer, soustřeďuje se v ryze křesťanské perspektivě k problému »zlého pokusitele«. A tento »zlý« není něčím, co chybí bytí, není substancionální absence, není však ani jako pokusitel nějakou jsoucností, vždyť jeho přirozenost, stvořená Bohem, je dobrá. »Zlý« je osobnost, je »někdo«.
 - Zlo není přirozenost, nýbrž stav přirozenosti. Zlo je tudíž jakousi nemocí, jakoby parazitem, existujícím pouze na účet té přirozenosti, na níž parazituje. Přesněji řečeno, zlo je určitý stav vůle, je to vůle lživá ve vztahu k Bohu. Zlo je vzpourou proti Bohu, tj. osobním postojem. Zlo je stav, v němž setrvává přirozenost živých bytostí, které se odvrátily od Boha.
 - Tudíž počátek zla spočívá ve svobodě tvorů. »Zlo není, anebo, správněji, zlo neexistuje jinak, než pouze v tom okamžiku, když je někdo koná,« píše Diadoch z Fotiky.
 - Zlo se v člověku a přes člověka i v pozemském kosmu jeví tedy tak, že je spojeno s nákazou, ve které se však neodehrává nic automaticky. Zlo se mohlo rozšířit jedině na základě dobrovolného souhlasu lidské vůle. Člověk dal souhlas, aby nad ním panovalo. Zlo má ovšem svůj počátek v andělských světech, a na to stojí za to se soustředit.
 - Andělé nejsou bytostmi »čistě duchovními«. Existuje jakási andělská tělesnost, která se dokonce může zviditelňovat. Ale ať již je tomu jakkoliv, andělé nemají biologické podmínky, které by se podobaly našim, neznají také ani smrt ani rozmnožování. Nemají »kožený oděv«.
- Proto se jednota andělského světa naprosto liší od jednoty naší. Je možné mluvit o »lidském

¹¹ Celá kapitola je výtahem z: LOSSKY, Vladimír. *Dogmatická teologie*. kap. 3.1. Prvotní hřích. Překl. Pavel Aleš. 2. upr. vyd. Praha: Pravoslavné vydavatelství, 1994. [cit. 18-05-2007] Dostupné na WWW: <<http://www.orthodoxia.cz/theolog/losskij.htm>>

rodu«, tj. o nespočetných osobách, jež mají jednu a tutéž přirozenost. Ale u andělů, kteří jsou také bytostmi osobnostními, taková jednota přirozenosti není - je to něco jako jednota města, pěveckého sboru, vojska, jednota služby, jednota chvalozpěvu, krátce: jednota harmonická.

- Proto andělský kosmos otevírá před zlem jiné možnosti než náš svět. Zlo, které přijal Adam, mohlo poskvnit celou lidskou přirozenost. Avšak pozice zla, kterou zaujal jeden anděl, zůstává jeho osobním postojem. Zlo se tedy v jakémisi smyslu individualizuje. Jestliže pak dojde k nákaze, pak jedině prostřednictvím příkladu, vlivem, jímž jedna osobnost může působit na další osobnost. Tak Lucifer strhl za sebou jiné anděly, ale nepadli všichni. Had svrhl třetinu světél, jak o tom symbolicky vypráví Apokalypsa.
- Proto zlo má svůj počátek v hříchu jednoho anděla. A tento Luciferův postoj obnažuje před námi kořen každého hříchu: je jím pýcha, která je vzpourou proti Bohu. Ten, jenž byl první povolán ke zbožštění milostí, chtěl být bohem sám o sobě. Kořen zla je v touze po samozbožštění, v nenávisti k milosti. Vzurný duch, zůstává pokud jde o samé své bytí závislým na Bohu, neboť jeho bytí je učiněno Bohem, začíná nenávidět bytí. Zuřivá vášeň ničit ho posedne, chtivost po jakési nemyslitelné neexistenci. Ale otevřeným pro něho zůstává pouze svět pozemský, a proto veškeré úsilí zaměřuje na to, aby v tomto světě vyvrátil Boží plán, a když je nemožné zničit stvoření — aby je alespoň zkazil. Drama, které začalo v nebesích, pokračuje na zemi, protože andělé, kteří zůstali věrní, zavírají nebesa nedostupně andělům padlým.
- Had z knihy Stvoření, právě tak jako »had ten starý« z knihy Zjevení — to je satan. On je přítomen v pozemském ráji právě z toho důvodu, že člověk má projít skrze (peira), tj. zkouškou svobody. První Boží příkaz — nedotýkati se stromu — má v sobě postulát lidské svobody, a v tomto plánu Bůh připouští hadovu přítomnost.
- Had říká: »Budete jako bohové«. Had úplně člověka neoklamal, protože člověk skutečně je povolán k theosi. Ale zde to »jako« znamená rovnost mstivé zloby, pomstychtivost toho, kdo se chce postavit proti Bohu, chce být sám bohem, sám pro sebe, bohem autonomním v opozici proti Bohu, bohem pozemského kosmu, odpadlého od Boha.
- Ovoce požili a hřích se rozmáhá v několika fázích. Když Bůh Adama volá, tu místo toho, aby se s výkřikem hnusu (nad spáchaným hříchem) vrhl k svému Tvůrci, Adam obviňuje ženu, »kterou« — on to zdůrazní: » Ty jsi mi dal.« Tak se muž zbavuje své zodpovědnosti, svaluje ji na ženu a posléze na samotného Boha. Adam je zde prvním deterministou. Člověk není svobodný, to chce naznačit jeho odpověď; samo stvoření, a tudíž Bůh přivedl ho ke zlu.

- Od tohoto okamžiku ocitá se člověk v moci zlého. Odtrhl se od Boha, jeho přirozenost se stala nepřirozenou, protipřirozenou. Rozum člověka je náhle zvrácen a místo toho, aby byl odrazem věčnosti, odráží v sobě chaotickou hmotu.
- Duch měl žít z Boha, duše měla žít z ducha, tělo mělo žít z duše. Duch však začíná parazitovat na duši, přijímá pokrm nebožských hodnot, podobných onomu autonomnímu dobru a kráse, které had odhalil ženě, když její pozornost upoutal ke stromu. Duše se pak v důsledku toho stává parazitem těla: rozvířují se vášně. A posléze tělo se stává parazitem pozemského kosmu, aby jej pojídalo, zabíjí, a tak nalézá smrt.
- Bůh však — a v tom je veškeré tajemství »koženého oděvu« — vnáší určitý řád do této houštiny chaosu a nedovoluje, aby došlo k úplnému rozkladu pod působením zla. Blahá vůle Boží uspořádává a chrání svět. Jeho trestání vychovává: člověku je lépe zemřít, tj. lépe, aby byl odloučen od stromu života, než aby se tento hrozný stav stal definitivním pro věčnost. Sama smrtelnost vzbudí v člověku pokání, tj. možnost nové lásky. Ale svět zachraňovaný takovým způsobem nebude ovšem pravým světem. Řád, v němž má místo smrt, zůstává řádem katastrofickým: »země je prokletá kvůli člověku«, a sama krása kosmu se stává dvojsmyslnou.
- Pravý kosmos, pravá příroda má svou jistotu pouze v milosti. Proto tedy hřích odkrývá drama vykoupení. Druhý Adam dává přednost Bohu totiž právě tam, kde první Adam dal přednost sobě. Satan přistoupil ke Kristu po Jeho křtu a nabídl mu totéž pokušení, avšak toto pokušení se třikrát rozbilo o spojení vůle Boží s vůlí lidskou v Něm.

3.2. Hřích, jeho příčiny a následky¹²

- Naši prarodičia Adam a Eva nezostali v stave pôvodnej spravodlivosti, bezhrišnosti, svätosti a blaženosti, ale prestúpili Božie prikázanie. Odpadli od Boha, Svetla života a upadli do hriechu, tmy a smrti.
- Nevinná Eva dovolila, aby bola podvedená zlom - ľstivým hadom. Podvod sa odohral veľmi chytro. Bol zahalený zdanlivou naivitou. Had vychádzal z otázky, ktorá akoby vyjadrovala pochybnosť o existencii Božieho prikázania. Ohováral Boha, akoby Ten zo závesti zakázal jesť nielen ovocie, na ktoré sa vzťahovalo prikázanie, ale zo všetkých rajských stromov. Had rozprával Eve o tom, že jesť zakázané ovocie im môže iba prospieť, učiní ich bezhrišnými a vševediacimi, budú bohmi. Tento zvodný návrh vyvolal v Evinej duši pýchu, ktorá veľmi rýchlo prešla v bohoboreckú náladu, ktorej sa Eva poddala a svojvoľne prestúpila

¹² Celá kapitola je výtahem z: BELEJKANIČ, I. *Pravoslávne dogmatické bohoslovie*. s. 89-97.

Božie prikázanie. K nasledovaniu zviadla aj Adama a ten spolu s ňou dobrovoľne jedol ovocie zo zakázaného stromu.

- „Had bol najchytnejším zo všetkých zemských živočíchov, ktorých stvoril Hospodin Boh. Ten povedal žene: Je pravdou, že vám Boh povedal: Nesmiete jesť zo žiadneho rajskeho stromu? A povedala žena hadovi: Ovocie zo stromov rajskeho jeme, ale o ovocí stromu, ktorý je uprostred raja, riekol Boh: Nejedzte z neho ani sa ho nedotknite, aby ste nezomreli. I riekol had žene: Vôbec nezomriete! Ale Boh vie, že kedykoľvek z neho budete jesť, otvorí sa vám oči a budete ako Boh, znajúc dobré i zlé. Keď žena videla, že strom je dobrý k jedlu a príjemný očiam a lákavý na zmúdenie, vzala z jeho ovocia a jedla. Potom dala svojmu mužovi a jedol aj on" (Gen 3, 1-6). - Toto biblické opísanie jasne ukazuje, že diabol bol prvou príčinou pádu našich prarodičov. Diabol bol cez hada tvorcom hriechu vo viditeľnom svete. Had sám o sebe nie je zlý ako stvorenie, ale stal sa nástrojom diabla, ktorý sa v ňom ukryl, z neho prehovoril a tak upútal pozornosť Evy, a cez neho ohovára Boha a zvádza Evu k zlu.
- Pôvod hriechu a zla je teda v diablove. Preto každý ľudský hriech, nielen tento prvý, má svoj pôvod v diablove ako tvorcovi a príčine každého zla. Preto medzi hriešnikmi a diablom sa vytvára akési tajomné genetické príbuzenstvo, v dôsledku čoho svätý apoštol Ján priamo hovorí: "Kto činí hriech, z diabla je, lebo diabol hreší od počiatku" (1 Jn 3, 8).
- „Každý, kto robí hriech, koná aj proti Zákonu; a hriech je predsa prestúpením Zákona" (1 Jn 3, 4). Preto vo východnej pravoslávnej teológii je hriech chápaný ako nepravosť, ako prekročenie stanovenej normy ľudskej existencie. Túto pravdu Svätého Písma o pôvode a príčine hriechu a zla vo svete potvrdzuje aj patristická literatúra. Vo svätotočcovskej literatúre nachádzame myšlienky o tom, že tak ako diablove závisť voči Bohu bola príčinou jeho pádu na nebi, tak bola závisť voči človeku ako Božiemu stvoreniu podobnému Bohu príčinou zhubného pádu prvých ľudí.
- Svätý Irenej Lyonský sa o tejto problematike vyjadruje nasledovne: "Diabol odpadol od Boha zo závidosti, a preto, že je padlým anjelom, činí len to, čo činil od počiatku: klame a zvádza ľudský rozum k prestupovaniu Božích prikázaní a postupne zatemňuje ľudské srdce" (Contra haer., V.24,4 a 3; porov. Sv.Justin: Dialog cum Tryph., c., 103; Sv.Ambros: De paradisi., c., II,9).
- Svätý Gregor priamo vysvetľuje: "Diablove závisť a z nej zrodená náklonnosť k zlým vlastnostiam sa stala cestou, ktorá vedie ku každému ďalšiemu zlu. Lebo keď diabol odpadol od dobra, zrodila sa v ňom závisť a prvýkrát, súčasne s ňou, aj náklonnosť ku zlu. Podobne ako kameň, ktorý sa odtrhne od vrcholu hory a celou svojou váhou sa rúti dolu, tak aj diabol, keď pretrhol svoje pôvodné prirodzené zväzky s dobrom, gravituje, tlačí celou svojou váhou k

zlému, je svojvoľne vlečený ako nejakým bremenom, až nakoniec dospeje k najväčšej hranici zlého. A pretože rozumnú silu, ktorú diabol obdržal od svojho Stvoriteľa ku konaniu dobra, učinil nástrojom k vynachádzaniu svojich zlých plánov, pristupuje ľstivo k človeku a našepkáva mu, aby si sám, svojimi vlastnými rukami pripravil smrť, a tak sa stal samovrahom" (Orat.catech. c.6).

- Druhou príčinou pádu našich prarodičov boli oni sami, konkrétne ich slobodné rozhodnutie. Túto skutočnosť je možné vypožorovať z biblického rozprávania. Aj keď Eva padla podvodom, ľst'ou diabla, nepadla preto, že padnúť musela, ale z toho dôvodu, lebo padnúť chcela. Biblický text dosvedčuje, že Eve bolo ponúknuté a nie vnútené prestúpenie Božieho prikázania. Eva konala podľa diablovho návrhu vtedy, keď vedome a dobrovoľne pristúpila celou svojou bytosťou na jeho návrh. Lebo videla, že plod je dobrý na jedenie, že je na pohľad príjemný, že je krásny pre poznanie. Z toho vidno, že o ňom premýšľala a až potom sa rozhodla zo stromu poznania dobra a zla plod odtrhnúť a zjesť ho. Ako sa zachovala Eva, tak učinil aj Adam. Tak ako had šepkal Eve, aby ochutnala zo zakázaného plodu, nenútil ju, lebo nemohol, tak učinila aj Eva s Adamom. Adam nemusel prijať plod, ktorý mu ponúkla Eva, avšak neurobil tak, ale prijal ho a tým narušil Božie prikázanie (Gen 3, 6-17).
- Svätí otcovia zhodne tvrdia, že diablova závisť a Evina lešť boli príčinou toho, že Adam zabudol na Božie prikázanie, ochutnal plod a hriech nad ním zvíťazil (viď Sv.Gregor Teológ: Orat.45,8., t.,36, col.633; Sv.Ján Zlat.: In Genes. homil. 17,4).
- Muž a žena sa podieľali na svojom páde úplne slobodne, lebo mimo slobodnej vôle nielo hriechu, ani zla (Sv. Ján Zlat.: In Genes. homil. 17,5). Ak by prví ľudia nepadli do hriechu dobrovoľne, nikto by ich k tomu nemohol donútiť (Sv. Ján Zlat.: Ad Stagyrium 1,5), lebo diabol iba zvádza k hriechu, avšak nenúti, pretože k tomu nemá moc (Sv. Makarius Veľký: De custodia cordis, 12).
- Moc zlého ducha voči človeku je obmedzená v tom zmysle, že človek ako obraz Boží bol stvorený slobodným a rozumným bytím. Stvoriteľ ho postavil na čelo stvorenstva. Centrálna funkcia človeka v stvorenstve je zjavná, a preto aj diabol, keď chcel ovládnuť stvorenstvo tohto sveta, mohol to urobiť len so súhlasom človeka. Hriech je teda vždy aktom slobodnej vôle, a nikdy nie aktom ľudskej prirodzenosti.
- Hriech našich prarodičov je nesmierne dôležitý a osudný čin, lebo ním je porušený každý Bohom daný vzťah človeka k Bohu a k svetu. Boh bol všetko vo všetkom a prví ľudia to s radosťou a nadšením pociťovali, poznávali a prijímali. Pádom bol porušený a zvrhnutý bohoľudský poriadok života a prijatý diabloľudský, lebo Adam a Eva dobrovoľným prestúpením Božieho prikázania dali jasne najavo, že si prajú dosiahnuť božskú dokonalosť,

že chcú byť "ako bohovia", avšak čo je paradoxné, nie s pomocou Boha, ale diabla, čo znamená mimo Boha, bez Boha a proti Bohu. V skutočnosti prvotný hriech znamená ľudské zavrnutie Bohom určeného životného cieľa človeku, ktorým sa mal stať podobný Bohu. Cez hriech ľudia preniesli ťažisko svojho života z prirodzenosti podobnej Bohu do reality mimo Boha. Dostali sa z bytia do nebytia, zo života do stavu smrti.

- Hriech našich prarodičov Adama a Evy sa nazýva prvotným preto, že sa objavil v prvom ľudskom pokolení a že bol vôbec prvým hriechom v ľudskom rode. Tento hriech sa často definuje ako hriech dedičný, a to z toho dôvodu, že sa prenáša z pokolenia na pokolenie. Východná antropológia zásadne rozlišuje dedičný hriech od hriechu osobného. Dedičný hriech chápe ako stav "starého Adama", Adama po páde, Adama smrteľného. V tomto smrteľnom stave sa telesne rodíme všetci. Z tohto smrteľného stavu ľudí oslobodil Spasiteľ Isus Christos. V tomto stave smrteľnosti sa narodila aj Prečistá Panna Mária, pretože sa narodila tak, že mala telesných rodičov Joachima a Annu. A z toho dôvodu východná pravoslávna teológia nemôže prijať západnú dogmu o Nepoškvrnenom počatí Panny Márie. Jedine Christos bol počatý nadprirodzeným spôsobom od Svätého Ducha, preto bol bez hriechu. Panna Mária, učí pravoslávna Cirkev, bola bez osobného hriechu, ale nemohla sa narodiť v inom stave než v stave "starého Adama". Vďaka Christovi všetci ľudia bez rozdielu rasového, národnostného, sociálneho, vzdelanostného, alebo nejakého iného, sa môžu nanovo narodiť cez svätú tajinu krstu. Nedôslednosť pri vyjasnení si toho, čo vlastne je dedičný hriech a čo hriech osobný, priviedla Západ k dogme o Nepoškvrnenom počatí Panny Márie, ktorej vyhlásenie je v protiklade s prvotnou kresťanskou Tradíciou.
- Dedičný hriech nezávisí od našej osobnej vôle, lebo do takého stavu sa rodíme. Osobný hriech je však v priamej závislosti od prejavu našej slobodnej vôle.¹³
- Hoci spáchanie hriechu, podľa svedectva Biblie, trvalo len krátku chvíľu, predsa vyvolalo u človeka zhubné následky, a to nielen pre neho samotného, ale aj pre celé stvorenstvo. V realite to znamenalo, že prví ľudia odvrátili svoj zrak od Boha a upriamili ho k stvoreniu. Človek bez vášne sa teraz v dôsledku pádu stáva plným vášne. Svoju lásku človek upriamuje na nepodstatné veci. Dovolí, aby svet nad ním zvíťazil, lebo po páde ľudia zostávajú determinovaní a podriadení svetu, v ktorom dominujúcu moc má smrť. V takomto zmysle

¹³ Dedičný hriech se dědí díky předávání lidské nedostatečnosti, hříšnosti, smrtelnosti apod. z generaci na generaci, neboť hříšný člověk nemůže vychovat nehříšného člověka. Je tedy každý novorozenec poznamenán svými nedokonalými rodiči, kteří jsou náchylní k hříchu. Proto stejně jako rodiče jsou náchylní k hříchu, neboť byli též zplozeni lidmi náchylnými k hříchu, bude i jejich potomek náchylný k hříchu. A to je následek hříchu prvních lidí. Přesto tento následek má cestu, neboť jak píše ve své knize Vladimír Lossky „*Blahá vůle Boží uspořádává a chrání svět. Jeho trestání vychovává: člověku je lépe zemřít, tj. lépe, aby byl odloučen od stromu života, než aby se tento hrozný stav stal definitivním pro věčnost. Sama smrtelnost vzbudí v člověku pokání, tj. možnost nové lásky.*“ - pozn. autor

interpretujú sv.Gregor Nisský a svätý Maxim Vyznavač Gen 3, 21, kde sa hovorí o "vyhnaní z raja". Po páde sa aj svet, ktorý bol pôvodne stvorený ako "veľmi dobrý", stal pre človeka väzením, v ktorom panuje smrť.

- V patristickej literatúre, ktorá je pre Východ v tejto oblasti smerodatná, je vyjadrené, že príroda trpí z dôvodu pádu človeka - "mikrokozmu", ktorému Boh dal kontrolu nad prírodou a človek mal byť kontrolovaný skrze ňu.
- Bohozjavenia potvrdzuje, že človek už viac nie je otrokom svetských síl. Zmŕtvychvstanie Isusa Christa vyslobodilo ľudský rod zo zajatia zlých síl a naspäť mu vrátilo vládu nad svetom v mene Božom.
- Pádom do hriechu sa prví ľudia odsúdili k smrti duchovnej i telesnej. K telesnej smrti dochádza vtedy, keď sa duša, ktorá oživuje človeka, oddeľuje od tela. Rozdelenie duše a tela v momente smrti je protiprirodzené, tak isto ako aj ďalšie existovanie duše. Lebo večné existovanie duše je prirodzené len vtedy, ak celý človek vstane z mŕtvych vo chvíli vzkriesenia. Samozrejme, že nesmrteľnosť duše nie je nasmerovaná len ku zmŕtvychvstaniu celého človeka, podmieňuje ju aj vzťah duše k Bohu.
- Vo svätootcovej literatúre sa často hovorí o smrti duše. Napríklad svätý Gregor Palama tvrdí, že po skutku, akého sa dopustili naši prarodičia v raji, sa v ich živote objavil hriech. My sami sme mŕtvi a ešte pred smrťou tela trpíme smrťou duše, čo znamená oddelenie duše od Boha.
- Človek je ozajstným človekom, pretože je obrazom Boha a Božský činiteľ v človeku nie je len duchovný element, ako svojho času tvrdili Origenes a Evagrius, ale celý človek, telo a duša.
- Východ chápe spasenie ako proces duchovného zdokonaľovania sa celého človeka, tela a duše. - Z toho istého aspektu je Východu cudzia západná prax udeľovania odpustkov. Táto západná praktika sa prieči procesu zdokonaľovania sa človeka a približovania sa k Bohu.
- Proto východní teologie neuznáva západnú dogmu o očistci, ktorá je výplodom západného racionalizmu podmieneného právnym zmýšľaním.
- Už bolo spomenuté, že duchovná smrť nastáva vtedy, keď sa duša zbavuje Božej blahodate, ktorá dušu oživuje vyšším duchovným životom. Svätý Ján Zlatoústý hovorí toto: "Tak ako telo umiera vtedy, keď ho opustí duša, aj duša zomiera vtedy, ak ju opúšťa Svätý Duch" (Sv. Ján Zlat. : In Ephes., hom., 18,3).

- Smrt' tela sa líši od smrti duše tým, že telo sa po smrti rozpadáva. Keď duša zomrie na následky hriechu, táto sa síce nerozpadne, ale zbavuje sa duchovného svetla, túžby po Bohu, radosti a blaženosti a zostáva v stave zármutku a utrpenia.
- Niet pochybností o tom, že hriech je určitým druhom rozkladu duše, lebo dušu poškodzuje, rozvracia a porušuje jej Bohom daný životný poriadok. Tým znemožňuje duši uskutočňovať cieľ, ktorý jej bol "určený" Bohom. A tak ju činí smrteľnou.
- Akonáhle do ľudskej duše vstupuje hriech, rozlieva v nej jed smrti. Nakoľko sa hriech šíri v ľudskej duši, natoľko sa človek vzdialuje od Boha, ktorý je Životom a Zdrojom života. Prví ľudia si sami pripravili smrť svojím vzdialením sa od Boha.
- Z bohocentrického človeka sa teraz stáva človek egocentrický.
- Hriechom bola porušená, oslabená a skazená vôľa našich prarodičov. Človek stratil svoju pôvodnú svätosť. Cit lásky k Bohu bol potlačený strachom z Boha. Ich slobodná vôľa bola náchylná ku klamstvu. Veď ihneď po páde Eva zvaluje vinu na hada, Adam na Evu, ba dokonca na Boha, ktorý mu Evu dal (Gen 3, 12-13).

Literatura

- BELEJKANIČ, I. *Pravoslávne dogmatické bohoslovie I*. Prešov: Pravoslávna bohoslovecká fakulta. ISBN 80-7097-314-5
- MEYENDORFF, J. *Byzantine Theology* v bulharském překladu s názvem: *Vizantijsko bogoslovie*. Bulharský překlad. Sofia: Gal-iko, 1995. ISBN 954-8010-52-6
- LOSSKY, Vladimír. *Dogmatická teologie*. překl. Pavel Aleš. 2. upr. vyd. Praha: Pravoslavné vydavatelství, 1994. [cit. 18-05-2007] Dostupné na WWW: <http://www.orthodoxia.cz/theolog/losskij.htm>
- *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-7113-089-3

Zkratky:

- GS – Pastorální konstituce II. vatikánského koncilu o církvi v dnešním světě (Gaudium et spes)

Doporučená literatura rozšiřující:

- MEYENDORFF, J. *Byzantine Theology* v bulharském překladu s názvem: *Vizantijsko bogoslovie*. Bulharský překlad. Sofia: Gal-iko, 1995. s. 182-187. ISBN 954-8010-52-6
- Anglická verze dostupná na WWW:
<<http://www.pravoslavnaolomouc.cz/ODK/CIOT/theo/mebyth.htm>>